

Helal Turizm ve Rehberlik Hizmetleri

Nurettin AYZAZ

Karabük Üniversitesi, Safranbolu Turizm Fakültesi
Karabuk University, Safranbolu Tourism Faculty
nurettinayaz@karabuk.edu.tr

Mehmet EREN

Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Karabuk University, Institute of Social Sciences
mehmeteren@karabuk.edu.tr

Filiz KAÇAR

Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Karabuk University, Institute of Social Sciences
filizkacar@karabuk.edu.tr

Öz

Turizm ve İslam dini birbiriyle yakinen ilişkilidir. Müslümanlar inançları (Hac, Umre) gereği, İslam dünyasında artan refah seviyesi, eğitim düzeyi ve teknolojik gelişmeler (ulaşım, iletişim) kapsamında daha sık seyahate çıkar hale gelmişlerdir. Bu hareketlilik sektörün ve araştırmacıların ilgisini çekmektedir. Bu çalışmada turizmde, İslami öğretiye göre "izin verilebilir" anlamına gelen uygulama ve faaliyetleri öngören "helal turizm" konseptinde turizm rehberliği hizmetleri düzeyinde farkındalık oluşturulması amaçlanmaktadır. Müslüman turistlere seyahatleri boyunca hizmet edebilecek turist rehberlerinin Müslüman turistlerin beklentileri hakkında bilgilendirilmeleri hedeflenmektedir. Türkiye, Malezya'dan sonra helal turizm konusunda sıkça tercih edilen önemli bir destinasyondur. Bu anlamda helal turizmin teşviki kapsamında çalışmaların öne çıkartılması gerekmektedir. Bu süreçte T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde "helal

turizm” adı altında bir birimin oluşturulması ve helal turizm sertifikalı turist rehberlerinin yetiştirilmesi önemli kazanımlar olacaktır. Helal turizm konusunda yetişen turist rehberleri; Müslüman turistlere inançları doğrultusunda yaşayabilecekleri tatil keyfi, ruhen rahatlama ve bilgi kazandırmada önemli dinamikler olarak Türkiye turizminin gelişimine katkı sağlayabileceklerdir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, İslam, Helal Turizm, Turizm Rehberliği Hizmetleri

Abstract

Tourism and Islam relate closely to each other. Muslims became more travelling by cults (hajj, umrah), increasing welfare level in Islamic world, education level and technologic improvements (transportation, communication). This mobility attracts attention of industry and researchers. In this study, is aim to build the awareness which is in concept of “Halal Tourism” that prescriptive application and activities that means acceptable for Islamic doctrine. Getting more information of tour guides that will serve throughout travel for Muslim tourists’ expectations are also targeted. Turkey is an important destination which prefer frequently for halal tourism most after Malaysia. In this sense, works about incentivizing halal tourism should be put forward. In this process, building a new unit under the halal tourism in Ministry of Culture and Tourism and training of halal tourism certified tour guides are significant gains. This situation will contribute improve of Turkey’s tourism as important dynamics about tour guides related to halal tourism, building a mood which Muslim tourists will be able to, feeling of attraction and getting information.

Key Words: Tourism, Islam, Halal Tourism, Tourist Guiding Services

GİRİŞ

Kişilerin ve toplumların tutum, değer ve davranışları üzerinde önemli bir etkiye sahip en yaygın ve etkili sosyal kurumlardan bir tanesi dindir (Mokhlis, 2009). Bu durumun sonucu olarak dinler ve dindarlık hakkında daha fazla bilgi edinme talebi her geçen gün artmakta ve araştırmacılar için önemli birer araştırma konusu haline gelmektedir. Bununla birlikte pek çok gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomide din turizmden çok az pay almakta ve çok az anlaşılmaktadır (El-Gohary, 2016). Bu anlamda helal turizm somut bir örnek olarak gösterilebilir.

Dünyada insan hareketliği incelendiğinde Müslümanların dini (Hac, Umre) veya başka nedenlerle (tıbbi tedavi, dinlenme, bilgi edinme vb.) hareketlilikleri azımsanamayacak kadar fazladır. Bu süreçte "bir Müslüman için turizmde dini açıdan izin verilen, kabul edilebilir ürünler olması gerekliliği" etrafında inşa edilmiş olan "helal turizm" konseptinin (Battour ve Ismail, 2016) bir hizmet sunumu olarak öne çıkarılması ve turizmde yerini alması gerekmektedir.

Bu çalışma ile helal turizm konseptine rehberlik hizmetleri boyutunda literatür desteği sağlanması amaçlanmaktadır. Turist rehberlerine Müslüman turistlerin seyahat beklentilerini karşılama konusunda genel bir çerçeve oluşturulması beklenmektedir.

1. İslam Dini ve Seyahat

İslam inancına göre ilk insan ve aynı zamanda ilk peygamber olarak Hz. Adem görevlendirilmiştir. Dünyada ilk dini amaçlı seyahat eden kişi Hz. Adem olmuştur. Bu anlamda insanlık tarihiyle birlikte seyahatler ve inançların bir gereksinim olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte insanlar tarih boyunca birçok şeye inanmışlar ve bu inandıkları değerlere kutsallık atfederek belirli dönemlerde bu değerlerin bulunduğu yerlere seyahat etme ihtiyacı hissetmişlerdir. Bu ihtiyaç zaman içerisinde turizm literatüründe

“inanç turizmi” olarak kendine yer bulmuş ve bir ekonomik hareketliliğe dönüşmüştür.

Bireylerin inançları gereği yerine getirilmesinin önemine inandıkları şeyler için kendilerini daha iyi hissetme adına kutsal saydıkları yerleri ziyaret etmeleri “inanç turizmi” olarak tanımlanmaktadır (Tekin, 2014: 750). “İnsanların devamlı ikamet ettikleri, çalıştıkları ve her zamanki olağan ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışına, dini inançlarını gerçekleştirmek için inanç çekim merkezlerini görmek amacıyla yaptıkları turistik amaçlı gezilerin turizm olgusu içerisinde değerlendirilmesi de inanç turizmi olarak gösterilmektedir (<http://yigm.kulturturizm.gov.tr>).

Semavi dinlerde (Hıristiyanlık, Yahudilik, İslamiyet) inanç turizmi kapsamında kutsal yerlere seyahatler gerçekleştirme önemlidir. Örneğin Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet için "hac" önemli ve yerine getirilmesi zorunlu bir ibadettir. Yahudiliğin kutsal kitabı olarak kabul edilen Tevrat'ta Yahudi erkeklerinden yılda üç defa hac yapmaları istenmiştir. Hıristiyanlık için kutsal kitap olarak kabul edilen İncil'in bazı kısımlarında “Rabbini gösterdiği yere git” denilmiştir. İslamiyet'te hac, İslam'ın beş esasından birisi olarak gösterilmiştir.

Seyahat olgusu, İslamiyet'in doğduğu dönemlerde ticari ve kültürel maksatlı kendisine yer bulmaktaydı. O dönemlerde Araplar ticari amaçlı seyahatler gerçekleştirirdi. Yayıgın olan şiir dinletileri için birçok insan Mekke ve Kâbe'de toplanırdı. Bu yönüyle sonradan Müslümanlığı kabul eden Araplar, seyahate yabancı bir topluluk değildi. İslamiyet'in kabulünden sonra kutsal kitap olan Kur'an-ı Kerim'de seyahat etmek önemli kabul edilmiş ve şu ayetlerle desteklenmiştir:

De ki: "Yeryüzünü dolaşın ve Allah'ın [insanı] nasıl [harikulade bir şekilde] yoktan var ettiğini görün! Allah işte bu şekilde ikinci hayatınızı da var edecektir; çünkü Allah her şeye kâdirdir!" (Ankebut Suresi 20, ayet)

O, yeryüzünü yaşanması kolay bir yer yapmıştır: öyleyse onun her tarafını dolaşın ve Allah'ın verdiği rızaktan pay almaya çalışın: ama

[hiçbir an aklınızdan çıkarmayın ki] yine O'na döneceksiniz. (Mülk suresi 15. Ayet)

De ki: "Yeryüzünde dolaşın ve hakikati yalanlayanların sonlarının ne olduğunu görün!" (Enam Suresi 11. Ayet)

Bu ayetlerden de anlaşılacağı üzere Cenab-ı Hak eski kavimlerin yaşadıkları yerlere gidin ve onların yaşantıları hakkında bilgiler edinin ve sonlarının nasıl olduklarını görerek ibret alın şeklinde Müslümanları seyahate teşvik etmektedir.

2. Helal Turizm

İnsanların seyahate çıkma nedenleri ve beklentileri oldukça farklı durumlarla ilişkilendirilebilir. Bu anlamda alternatif turizm kapsamında yeni turizm çeşitleri ortaya çıkmaktadır. Bu durum turistik ürünlere olan talebinin değişmesine neden olmaktadır. Özellikle farklılık arayan yeni turist tipleri öne çıkmaktadır (Eryılmaz, 2011). Bu anlamda İslamiyet dinine mensup olan insanların son dönemlerde sıkça talep eder hale geldiği, turizmde dini açıdan izin verilen ve kabul edilebilir ürünlerin olması gerekliliğini öngören helal turizm, önemli bir turizm konsepti haline gelmiştir.

Turizm İslam'ın çeşitli yönleriyle (ibadet, ticaret, sağlık, eğitim vb.) yakinen ilgilidir. Her yıl bir milyondan fazla Müslüman, Hac zamanında Mekke'yi ziyaret etmektedir (Bhuiyan vd., 2011: 1334). İslam'daki insan eyleminin ahlakını kategorize eden beş eylemden birisi olan ve helal turizm içerisinde yer alan "helal" terimi; "İslami öğretiyeye göre "izin verilebilir" anlamına gelmekte ve İslami öğretiyeye göre turizmdeki uygulama ve faaliyetleri öngörmektedir (Battour ve Ismail, 2016). Bununla birlikte literatürde helal turizm kendisine şu şekilde yer bulmaktadır:

Mansouri (2014) helal turizmi: "helal havayolu, helal yiyecek-içecek, helal aktivite" ile ilişkilendirmekte ve bunların helal konaklama tesislerinde sunulma biçimini öne çıkartmaktadır. Carboni vd. (2014), seyahat ederken

kişisel dini alışkanlıklarına uymak isteyen Müslüman inancının öne çıkarılması olarak göstermektedir.

İslam dünyasında artan refah seviyesi, eğitim düzeyi ve teknolojik gelişmelere (ulaşım, iletişim) paralel olarak Müslümanlar arasında dini ibadetin gereğini yerine getirme amacı dışında kültür, dinlenme, eğlenme, rahatlama, kendini geliştirme ve yeni yerler görme anlamında seyahatlerde önemli bir hareketlilik yaşanmaktadır. Bu hareketlilik sektörün ve araştırmacıların ilgisini çekmektedir.

İslami kuralları yaşamak ve aynı zamanda seyahat etmek isteyen turistlerin taleplerini karşılamaya odaklanan helal turizm, Müslüman nüfusunda yaşanan artış ve turizm hareketlerine katılma istekliliği doğrultusunda destinasyonlar, bu talebi karşılamaya yönelik bir takım yenilikler ve düzenlemelere yönelmektedir (Battour ve Ismail, 2016). Örneğin Helal gıdalar için alınan helal etiketi ve sertifikası Müslümanların bir kısıtlama olmadan yiyebileceği veya içebileceği gıdalar için simge olarak dünyada kabul görmektedir (Boğan vd., 2016). Son istatistiki verilere göre 2011 yılında dünya genelinde 126,1 milyar dolar harcama yaptığı öngörülen Müslüman turistlerin 2020 yılına kadar ise %4,8 artışla 132,7 milyar dolar harcama ile turizmde önemli bir niş pazarı temsil edeceği öngörülmektedir (<http://www.dinarstandard.com>).

Özetle helal turizm, İslami öğretilere uygun ibadet ve beslenme gereksinimini kolaylaştırmak için Müslüman turistlerin ihtiyaçlarını karşılayan bir turizm çeşidi olup, İslam değerlerin çağdaş dünyada tutarlı bir şekilde sürdürülmesini öngörmektedir (Mohsin vd, 2016). Bir İslam ülkesi olarak Türkiye, sahip olduğu kültürel miras, doğal güzellikler, coğrafi konumu açısından helal turizmde Malezya'dan sonra en çok tercih edilen ikinci destinasyon olarak turistleri cezp etmekte ve değerini yükseltmektedir (Boğan vd., 2016). Ayrıca İslam İşbirliği Teşkilatı ülkeleri içerisinde Türkiye, turizm sektöründe önemli ve en yüksek turizm deneyimine sahip bir ülke olarak gösterilmektedir (Tekin, 2014). Bu anlamda helal turizm konseptine

yönelik araştırmaların nicel ve niteliksel olarak artması, turist davranışı çekim merkezi haline dönüştürebilecektir.

3. Helal Turizmde Turist Beklentileri

Teoride, turistlerin içsel veya duygusal faktörlerin etkisinde seyahat ettikleri ve destinasyon seçimlerinde varış noktalarının niteliklerinin öne çıktığı öne sürülmekte (Battour vd., 2011), turizm sektöründe konukların gereksinim duyabileceğı ihtiyaçları ve potansiyel problemleri tepki almadan önce tahmin edebilmek "turist beklentisi" olarak kabul edilmektedir (Yalı, 2016: 93).

Helal olan herhangi bir amaçla seyahat eden helal bilinçli gezginler, "helal turist" olarak kabul edildiğı (COMEC, 2016: 9) ve İslami usullere göre turizme katılımı öngören helal turizm kapsamında seyahate çıkan turistlerin ihtiyaçlarının karşılanması kapsamında turistlerin beklentileri; fiziksel tasarımı, yiyecek-içecek, rekreasyon imkanları ve işletme yönetimi bağlamında Tablo 1'de gösterilen biçimde sıralanmaktadır:

Tablo 1: Helal Turistlerin Beklentileri

Fiziksel Tasarım Beklentileri	Yiyecek ve İçecek Beklentileri
<ul style="list-style-type: none"> -Kadın ve erkek misafirler için ayrı ibadet alanları olması, -İnsan ve hayvan formlarının dekorasyon olarak kullanılmaması, -İbadet alanları dışında abdest alabilme olanakları olması, -Lavaboların yönünün Mekke'ye bakmıyor olması. -Odalarda Kur'an-ı Kerim ve Seccade olması, -Odalarda kibleyi gösteren işaretler olması, -Odalarda yerel namaz vakitlerini gösteren çıktılar olması, -Lavaboların yönünün Mekke'ye bakmıyor olması, -Banyoların abdest almaya uygun yapıda olması, -Lavabo malzemelerinin Helâl kriterlerine uygun olması, -Bekar misafirler ve aileler için ayrı konaklama alanları olması. 	<ul style="list-style-type: none"> -Helâl gıda sertifikası olması, -Alkolsüz yiyecek-içecek olanakları olması, -Ortak yemek yeme alanları dışında kadın misafirlere ve ailelere özel ilave yemek yeme alanlarının olması,
Yönetimsel Beklentiler	Rekreasyon Beklentileri
<ul style="list-style-type: none"> -İşletme yönetiminde İslami kurallara uygun finansal çözümlerin tercih edilmesi, -Pazarlama çalışmalarında etik kurallara özel önem verilmesi, -İslami kurallara uygun sosyal sorumluluk uygulamaları gerçekleştirilmesi, -Hayırseverlikle alakalı bağış uygulamalarına dahil olunması, -İşletme sahibinin Zekât kriterlerine uyum göstermesi, -Uygun kıyafet standartları olması, 	<ul style="list-style-type: none"> -Rahatsız edici içeriği olan müzik yayını olmaması. -Misafir profiline uygun eğlence olanakları olması (gece kulübü ve yetişkinlere özel etkinlikler olmaması), -Erkekler ve kadınlar için ayrı etkinlik imkanları olması, -Casino ve kumar faaliyetleri olmaması, -Kadın ve erkekler için ayrı havuz imkanları, -Misafir profili açısından uygunsuz TV kanalları olmaması,

(Tekin, 2016: 2049'dan uyarlanmıştır)

Helal turizmde bir ürünün helal olarak nitelendirilmesi Müslümanların kitabı Kur'an-ı Kerim'e ve Hz. Muhammed'in yapmış olduğu, öğrettiği ya da tavsiye ettiği şeylere dayanır. Son zamanlarda büyüyen helal turizm pazarı kapsamında Müslüman müşterilerin bu yönde beklentilerine uygun ürün ve hizmetler sayıca artmaktadır. Bu durumun en

somut göstergesi Müslüman turistlerin dini vecibelerini kolaylıkla yerine getirebilmeleri için Müslüman dostu otellerin sayısının artması, Müslüman dostu bir otel mutfağı, otel odalarında Kuranı Kerim ve kible işareti bulundurulması, kullanılan şampuan ve sabun Helal sertifikasına sahip olması ve biri kadın biri erkekler için olmak üzere iki mescidin oluşturulmasıdır (Battour ve Ismail, 2014).

Helal turizm önemli pazar fırsatı olarak görülse de zor ve riskli bir pazar alanı olarak da değerlendirilmektedir. Bu durumun temel nedenleri olarak Gayrimüslim turistlerin talepleri ile Müslüman turistlerin talepleri arasındaki farklılıklar olarak gösterilmektedir (Battour vd., 2011). Bu çerçevede Müslüman ve gayrimüslim turistlerin farklı ihtiyaçlarına hitap edebilmek turizmde önemli bir sorun gözükmektedir.

4. Turizm Rehberliği Hizmetleri

Rehberlik, Antik Çağ'dan günümüze kadar talep edilen önemli bir hizmet olmuştur. Özellikle turizm olgusunun gelişimi ile profesyonel turist rehberliği, turist memnuniyetini ve destinasyon hizmet kalitesini artırmada önemli bir güç haline gelmiştir (İşler ve Güzel, 2014). Bununla birlikte bir turist rehberinin turizm pazarı ihtiyaçlarını ve gelen turist gruplarını dikkate alarak kendini hazırlamasına, destinasyonu temsil edebilme ve çekiciliklerini turistlerle paylaşabilmesine dikkat çekilmektedir (Lovrentjev, 2014: 556). Bu anlamda değişen ve gelişen sektörel konseptlerde turizm rehberlerinin kendisini hazırlaması gerekmektedir.

Turizm literatüründe Cohen (1985) modern turist rehberinin rolünü yol göstericilik ve akıl hocalığı ile ilişkilendirmekte turistlere yaşayabileceği ruh hali oluşturma, cazibe hissettirme ve bilgi kazandırmayı temel görevleri olarak göstermektedir. Ap ve Wong (2001) ise turist rehberini sorumluluk alabilen bir lider, konuşun ziyaret ettiği yerleri anlamasına yardımcı olacak bir eğitmen, misafirperverliği genişleten ve ziyaretçileri geri getirmek isteyen bir elçi, konuk için rahat bir ortam yaratabilen bir ev sahibi ve bu rolleri ne

zaman yapılacağını bilen bir kolaylaştırıcı olarak betimlemektedir. Lovrentjev (2012), turist rehberini "ziyaretçilere kendi seçtikleri dilde rehberlik eden, ziyaret edilen bölgeye özgü kültürel ve doğal mirası yorumlayan ve genellikle uygun bir makam tarafından verilen yetkiye sahip spesifik nitelikli kişi" olarak tanımlamaktadır.

Bir destinasyonda turizmin başarısından söz edebilmek için destinasyonda turistlere hizmet sunan rehberlerin kaliteli hizmet üretmeleri önem arz etmektedir. Bununla birlikte tur rehberleri, destinasyon ve ziyaretçileri arasındaki temel ara yüzler olarak kaliteli hizmetler ve destinasyon imajının pozitif yönde şekillenmesinin öncüleridir. Bir varış noktasına gerçekleştirilen tur hizmetleri ilk izlenimin ve memnuniyetin belirleyicisidir. Bu nedenle bir rehberin anlattıkları, yorumları ve grupla iletişimi turistlerin bir sonraki turu satın alması ve tanıdıklarına önermesi adına önemlidir (Geva and Goldman, 1991; Ap ve Wong, 2001). Turistlerden gelecek istekleri ve beklentileri karşılayamayan bir rehberlik hizmeti sadece çalışılan acentenin değil aynı zamanda ülke imajını olumsuz etkileyecektir.

5. Sonuç ve Öneriler

Dünya Turizm Örgütü istatistiksel verilere göre Müslüman ziyaretçi sayısı ve harcama tutarlarına yönelik verilerde 2010 yılında 25 milyon ziyaretçi ve 20 milyar \$ harcama olduğu belirtilmekte, bu rakamların 2020 yılında 180 milyon ziyaretçi ve 212 milyar \$ harcamaya ulaşacağı öngörülmektedir (COMCEC, 2016: 9). Bu süreçte giderek artan rekabet karşısında destinasyonların helal turizm gibi niş pazarlara kendilerini hazırlaması önem arz etmektedir. Bu çalışmada helal turizm kapsamında gelişime açık bir destinasyon olan Türkiye için turist rehberliği hizmetleri düzeyinde yeni fikirlerin akademik alana taşınması amaçlanmaktadır.

Yeni turizm konsepti olarak sunulan ve hızla büyüyen niş bir pazar olan helal turizm bağlamında da turist rehberlerinin yeterince donanımlı olması gerekmektedir. Bu bağlamda helal turizm kapsamında turist

rehberlerinin sadece destinasyona ait bilgilere sahip olmasından ziyade turistlerin dini inançlarının gerekliliklerine ait bilgilere de sahip olması gerekmektedir. Örneğin seyahat esnasında namaz vakitlerinin takip edilmesi veya seyahatin planlanması aşamasında namaz vakitlerinin dikkate alınarak yapılması ve namazların nerede ikame edileceğinin seyahat planında belirlenmesi gerekmektedir. Turistlerden gelecek dini bağlamdaki sorulara cevap verebilecek nitelikte rehberler yetiştirilmeli ve rehberlik kokarttı verilirken “Helal Turizm Rehberliği” niteliğinde bir aşamaya tabi tutulmalarının olumlu olacağı göz ardı edilmemelidir.

Seyahat acenteleri, Helal turlarını Müslüman turistlere uyarlayarak Müslüman turistleri hedef almalı, helal gıdaların mevcudiyeti, namaz vakitleri, seyahat güzergahı üzerinde bulunan camiler, dini yapılar hakkında tur rehberleri bilgi sahibi olmalı ve bu mekanlar turistler tarafından ziyaret edilmelidir. Gayrimüslim ülkelerdeki Müslümanların diğer halklar hakkında bilgilendirilmeli ve kültürlerarası iletişim olarak programlar düzenlenerek gayri Müslim halkın Müslüman ülkelerdeki destinasyonlar hakkında ilgi uyandırmaları sağlanmalıdır. Müslüman turist sayısı yüksek olan ülkelerde ve Müslüman turistlerin genelde tercih ettikleri destinasyonlarda daha fazla yatırımlar gerçekleştirilmelidir.

Turizm rehberliği eğitim programlarında helal turizm konularını kapsayan İslami kriterlerin öğretilmesi, helal turizm pazarına ulaşmada kolaylaştırıcı bir rol oynayacaktır. Bu doğrultuda turist rehberleri ve turizm sektöründe istihdam edilecek personel yetiştirilmelidir.

Turizm Bakanlığı kapsamında “Helal Turizm” adı altında bir birimin oluşturularak helal turizm helal turizm sertifikalı turist rehberlerinin yetiştirilmesi, helal turizm kapsamında hizmet veren işletmelerin belirli periyotlarda Bakanlık tarafından belirlenen kriterler çerçevesinde denetlenmesi Türkiye’de helal turizmin popülaritesini arttırabilecektir.

KAYNAKÇA

- Ap, J., & Wong, K. K. F. (2001). Case study on tour guiding: Professionalism, issues and problems. *Tourism Management*, 22(5), 551-563.
- Battour, M., Ismail, M. N., & Battor, M. (2011). The impact of destination attributes on Muslim tourist's choice. *International Journal of Tourism Research*, 13(6), 527-540.
- Battour, M. & Ismail, M. N. (2016). Halal tourism: Concepts, practises, challenges and future. *Tourism Management Perspectives* 19(2016), 150-154.
- Boğan, E., Batman, O. ve Saruşık, M. (2016). Helal Turizmin Kavramsal Çerçevesi ve Türkiye'deki Uygulamalar Üzerine Bir Değerlendirme. 3rd International Congress of Tourism & Management Researches-2016.
- Bhuiyan, A. H. (2011). Potentials of Islamic tourism: A case study of Malaysia on East Coast Economic Region. *Australian Journal of Basic and Applied Sciences*, 5(6), 1333-1340.
- Carboni, M., Perelli, C., & Sistu, G. (2014). Is Islamic tourism a viable option for Tunisian tourism? Insights from Djerba. *Tourism Management Perspectives*, (11), 1-9.
- Cohen, E. (1985). Tourist guide: The origins, structure and dynamics of a role. *Annals of Tourism Research*. 12(1), 5-29.
- COMCEC (2016). Muslim Friendly Tourism: Understanding the Demand and Supply Sides In the OIC Member Countries. [Online] <<http://www.mod.gov.tr/Lists/RecentPublications/Attachments/100/Muslim%20Friendly%20Tourism%20in%20the%20OIC%20Member%20Countries.pdf>> Erişim Tarihi: 03.02.2017.
- El-Gohary, H. (2016). Halal tourism, is it really Halal? *Tourism Management Perspectives* 19(2016), 124-130.
- Eryılmaz, B. (2011). Alternatif Turizm Çeşidi Olarak Samsun'da Kongre Turizmi Olanaklarının Değerlendirilmesi. [Online]

<<http://www.researchgate.net/publication/257422379>> Erişim Tarihi:
20.01.2017.

Geva, A. & Goldman, A. (1991). Satisfaction measurement in guided tours. *Annals of Tourism Research*, 18(2), 177-185.

<http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9952/inanc-turizmi.html>
[Online] Erişim Tarihi: 19.09.2016.

<http://www.dinarstandard.com/travel-study/> [Online] Erişim
Tarihi: 02.02.2017.

İşler, D. B. ve Güzel, F. Ö. (2014). Tur yönetiminde profesyonel turist rehberlerinin deneyimsel rolü: Alman turistlerin kültür turu satın alma davranışına yönelik bir değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 125-138.

Kaynak, İ. H. ve Sezgin, M. (2008). İnanç Turizmi Kapsamında Dinlerde Seyahat, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 11(1-2), 349-359.

Lovrentjev, S. (2014). Education of Tourist Guides: Case of Croatia. *Procedia Economics and Finance* 23 (2015), 555-562.

Mansouri, S. (2014). Role of Halal Tourism Ideology in Destination Competitiveness: A Study on Selected Hotels in Bangkok, Thailand. *International Conference on Law, Education and Humanities (ICLEH'14)* Jan. 30-31, 2014 Pattaya (Thailand).

Mohsin, A., Ramli, N. & Alkhulayfi, B. A. (2015). Halal Tourism: Emerging Opportunities. *Tourism Management Perspectives* 19 (2016), 137-143

Mokhlis, S. (2009). Relevancy and measurement of religiosity in consumer behavior research. *International Business Research*, 2(3), 75-84.

Tekin, Ö. A. (2014). İslami Turizm: Dünyadaki ve Türkiye'deki genel durum üzerine bir inceleme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(29), 750-766.

Yalı, S. (2016). Kültürel Turistlerin Seyahat Tercihleri ve Yiyecek-İçecek Beklentileri: Safranbolu Örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.